

KÜRESEL SALGIN COVID-19 VE KÜRESELLEŞME KÜLTÜRÜ

Dr. Fatih Turan YAMAN

Giriş

1990'lı yıllarla birlikte sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin kurulması ve geliştirilmesi ardından yoğun sanayileşmeye geçilmesiyle¹ Çin Halk Cumhuriyeti ticarî ve ekonomik alanda bir dünya gücü olarak ortaya çıkmıştır. 1,35 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, yıllık yüzde 10'dan fazla büyümeyle ve dünyada iki yüzden fazla ülkeyle kurduğu ticaret bağlantısıyla² dünyanın en hızlı gelişen ekonomisi durumundadır. Günümüzde emtia tüketiminde ilk sırada yer alan Çin, dünyada üretilen termal kömürün yüzde 50'sini, alüminyumun yüzde 48'ini, nikelin yüzde 47'sini, çinkonun yüzde 45'ini, bakır, demir cevheri ve kurşunun yüzde 44'ünü, platinin yüzde 30'unu, paladyumun yüzde 20'sini, petrolün yüzde 15'ini, doğal gazın yüzde 8'ini ve nükleer enerjinin yüzde 5'ini tüketmektedir.³ Ayrıca otuz beş ülke ihracatının en az yüzde 15'ini Çin'e yapmaktadır.⁴ Örneğin ABD geçen yıl Çin'e 160 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken, Almanya aynı dönemde 105 milyar dolara yakın ihracat yapmıştır.⁵

Diğer taraftan Çin, dünya genelinde ticarî ve malî yatırımlarda bulunmaktadır. Çin, ABD hazine tahvillerinin yüzde 20'sini elinde bulundururken, Berlin merkezli Mercator Çin Araştırmaları Enstitüsü'nün (MERICS) verilerine göre bir yıl içinde Çinli yatırımcılar Avrupa'da 309 şirketten hisse satın almıştır.⁶ Dolayısıyla yapmış olduğu ithalat neticesinde

1 "Çin Ekonomisi, Çin Ekonomisinin Genel Görünümü" https://www.ekodialog.com/Konular/cin_ekonomi_sektor.html

2 "Çin Halk Cumhuriyeti Hakkında", <http://www.tuciad.org.tr/cin-halk-cumhuriyeti-hakkinda>

3 "Dünya Ekonomisinin Nabızı Çin" Bilanço, Yıl 22, Sayı 225, Eylül 2015, s.12.

4 "Çin Hapşırıyor, Dünya Ekonomisi Nezle Oluyor", <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/cin-hapsiriyor-dunya-ekonomisi-nezle-oluyor-120126h.htm>

5 "Dünya Ekonomisi Çin'e Endeksli", <https://www.haberler.com/dunya-ekonomisi-cin-e-endeksli-7627419-haberi/>

6 "Pekin, Avrupa Pazarında ABD'ye Baskı Mı Yapıyor?",

<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201801191031874230-pek-in-avrupa-pazari-abd-baski/>

yoğun emek üretimine ve güçlü sanayisiyle dünyaya her türlü mal ihracatı yapar hâle gelmiş olan Çin, sanayi üretimi açısından dünyanın fabrikası olarak tanımlanabilmektedir. Çin, ABD'nin ihracatı içinde yaklaşık yüzde 7 oranında bir paya sahipken, bu ülke ithalatının yüzde 17'sini karşılamaktadır.

Dünya tedarik zincirinin merkezi konumundaki Çin diğer yandan, küresel ticarete ve lojistik hizmetlerine, *Deniz İpek Yolu* girişimi gibi, Avrupa merkezli büyük sermaye yatırımları yapmaktadır. Clingendael Hollanda Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Çin Uzmanı Frans-Paul van der Putten, Deniz İpek Yolu'nu küresel deniz ticaretindeki Çinli şirket ve finansal kuruluşların rolünü artırırken dünya deniz ticareti bağıını güçlendirmeyi amaçlayan bir politika olarak tanımlamaktadır. Böylece çok sayıda ülkenin küresel ticaret sistemine entegrasyonu sağlanırken ülkelerin ekonomik olarak Çin'e daha bağımlı hâle gelmesi beklenmektedir.⁷

Küresel dünya ekonomisi, ticareti, tedarik zinciri ve lojistik hizmetleri ile küresel salgınlar birlikte ele alındığında Çin Halk Cumhuriyeti Devleti ve toplumunun bunların merkezi konumunda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Küresel düzeyde dünya insanı ile Çin arasında kurulan ticari ve ekonomik ilişkiler, bu bağlamda gerçekleştirilen yakın kişisel temaslar, seyahatler ve kültürler arası etkileşimler koronavirüs ve benzeri enfeksiyonların Çin ülkesinden çıkış ve yayılımını artırmaktadır. Covid-19 pandemisinin başlangıç yeri olan Vuhan Şehrinin, Çin Devletinin en önemli üretim merkezlerinden biri ve birçok küresel şirketin tedarikçilerinin merkezi olduğu bilinmektedir.

Alman Bakteriyolog Rudolf Virchow salgın hastalıklarının nedenlerini yemek alışkanlıkları, ticaret, seyahat imkanları ve yoğunluğu bireylerin ve toplumların hayat alışkanlıkları, bireylerin ülkeler ve şehirler arası mesafe aşım kolaylıkları olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda Çin halkının toplumsal beslenme ve yaşam alışkanlıkları, gribal enfeksiyonların ortaya çıkmasında etkisi bilen kanatlı hayvanların (yarasa ve benzeri) bu ülkede gıda olarak tüketildiği, ayrıca ülkedeki nüfusun yoğunluğu (dünya nüfusunun altıda biri burada yaşamaktadır), kentleşme düzeyi birlikte dikkate alındığında ve bunlara küresel dünyada Çin ülkesiyle kurulan ticaret, ekonomi, ulaşım ilişkilerin yoğunluğu ve sıklığı eklendiğinde herhalde pandemi salgınlarının devam edeceğini söylemek bir kehanet olmayacaktır. Esas nokta koronavirüslerin moleküler yapısının tam olarak açıklanmamış olması ve genetik düzeyde kolayca mutasyona uğrayabilecekleridir. Dr. McIntosh'a göre, "Bu virüsler aynı hücre içinde oldukça kolay bir şekilde yeniden birleşebilmekte ve bu tür mutasyonlar ise hem SARS-CoV'a hem de mevcut pandeminin ana aktörü Covid-19'a dönüşebilmektedir."⁸

7 "Çin, Orta ve Doğu Avrupa'daki Yatırımlarla Nüfuzunu Artırıyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-orta-ve-dogu-avrupa-daki-yatirimlarla-nufuzunu-artiriyor/984598>

8 Alex Knapp, "The Secret History of the First Coronavirus," Forbes, <https://www.forbes.com/sites/alexknapp/2020/04/11/the-secret-history-of-the-first-coronavirus-229e/#28ae3d6c71d6>

Covid-19 ve Neden-Sonuç İlişkisi

Tarihte büyük coğrafyalarda etkili olan salgınlar dikkate alındığında bu tür sağlık olaylarının rakamsal boyutta çok büyük insan ölümlerine ve hatta büyük dünya savaşlarında ortaya çıkan hayat kayıplarından bile daha fazla ölümlere neden oldukları görülebilmektedir. Dolayısıyla insanoğlunun varlığını tehdit eden bu salgınların onun sosyal ve ekonomik hayatını, siyasal düzenini ve sistemlerini, ticarî ilişkilerini etkilememesi beklenemez. Söz konusu etkiler salgınların sürdüğü zaman içinde doğrudan yaşanabilirken, bir takım etkiler ise salgınlar sonrasında ortaya çıkan şartlar tarafından şekillenmektedir. Buradaki durumu doğrudan sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirmekten ziyade bu salgınları ortaya çıktıkları dönemlerin ve toplumların genel özelliklerine, siyasal veya ekonomik gelişmelerin ve değişimlerin salgın öncesi varlığına ya da yokluğuna göre değerlendirmek gerekir. Ayrıca salgınlar ile bilim ve teknolojinin mevcut durumu veya bunların yeniden üretilmesine duyulan ihtiyaçlar arasında ilişkilerin kurulması zorunludur. Örneğin on sekiz ay içinde beş yüz milyondan fazla insanı enfekte etmiş ve yüz milyona yakın insanın hayatına mâl olmuş İspanyol Gribi devam ettiği zaman aralığındaki olumsuz etkileri dışında sonlanmasıyla birlikte dönemin ekonomik, siyasal ve sosyal hayatı üzerinde değiştirici veya dönüştürücü bir etkiye sahip olmamıştır. Bunun başlıca nedeni, yaşandığı yıllar itibarıyla dünya insanı yüzyıllarca süren teknolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümlerin neticesinde büyük dünya savaşına girmiş ve onun neden olduğu sorunlarla uğraşmakta olmasıydı. Dolayısıyla söz konusu savaş sonucunda dünyanın yeni iktisadî, siyasî ve sosyal düzenine geçiş yapılacaktı veya yapılmayacaktı. Sebep olduğu milyonlarca ölüme rağmen İspanyol gribi dönemin gündemini belirleyememiştir. Bunlarla beraber dünya tarihinde yaşanmış olan salgınların etkisiyle sonrasında devletlerin ve imparatorlukların zayıfladığı veya ortadan kalktığını, dinlerin geniş coğrafyalarda yayılma imkânı bulduklarını, yerleşik siyasal düzenlerin ve otoritelerin değişmesine, yeni üretim ve sosyal sınıf ilişkilerinin ortaya çıkmasına ve ekonomik sistemlerinin kurulmasına neden olduğunu unutmamak gerekir.

Yukarıda açıklanan tespit bağlamında Covid-19'un etkileri ve sonrasında dünyayı nelerin beklediğine ilişkin daha sağlıklı bir sonuca varmak mümkündür. Şöyle ki; Covid-19 salgınının başlamasıyla birlikte dile getirilen yaygın görüş dünyanın artık eskisi gibi olmayacağı ve hayatın iktisadî, ticarî, sosyal, hukukî vs. tüm alanlarında değişim ve dönüşümlerin yaşanacağı, özetle yenedünya sistemine giriş yapılacağı biçimindedir. Söz konusu düşünceler ve bu yöndeki yaklaşımlar bir ölçüde haklılık payı taşımakla birlikte esasen Covid-19'u bu yöndeki bir değişimin temel nedeni olarak görmek ve açıklamak çok doğru değildir. Çünkü dünya için öngörülen değişim ve dönüşüm Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte kendini hissettirmeye başlamış, son otuz yılda dünya her alanda son derece hızlı bir küreselleşme süreci içine girmiş ve bu geçen zamanda yeni dünya düzeninin siyasî, iktisadî, ticarî, teknolojik, finansal, sosyal ve kültürel yapısının temellerini atmaya başlamıştır. Bu süreçte iletişim, bilgi ve ulaşım teknolojisindeki ilerlemeler ve kavuşulan imkânlar önemli bir paya sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrası küreselleşen dünyada sermayenin

ulusal sınırlar dışına taşıdığı ve hareketinin hızlandığını, kentlerde nüfus yoğunluğunun arttığını, kentsel mekanda hizmet sektörünün giderek artan bir paya sahip olmaya başladığını, çok kültürlü metropollerin sayısının arttığını, ulusal sınırların giderek önemini kaybetmeye başladığını, uluslararası ticaret hacminin çok büyük rakamlara ulaştığını, ticarî taşımacılık ve lojistik hizmetlerinin ulusal ve uluslararası alanlarda önem kazandığını, kültürel yakınlaşmaların ve “dünya insanı” algısının güçlendiğini söyleyebiliriz.

Diğer yandan uluslararası siyasette bloklaşmaların azaldığını, ulusların başka uluslarla işbirliği yapabileceğine ilişkin iyimserliğin arttığı, Soğuk Savaş döneminin uluslararası siyasi, askerî, ekonomik örgütlerinin sorgulanmaya başladığı ve bu mânâda yeni yapılanmalar dile getirilmekte, çevresel sorulara ilişkin söylemler artmakta, sınırlar ötesi göç sorunu dünya gündemine oturmaktadır. Ayrıca ulaşım ve bilgi teknolojileri sayesinde küresel boyutta yakınlaşma, temas edebilme, iletişim kurma olanaklarının güçlendiğini de eklemek mümkündür. Hâlihazırda söz konusu küresel değişim ve dönüşümün devam etmektedir. Bu bağlamda Covid-19 pandemisi son yıllarda hızla küreselleşen dünyanın ve bunun ortaya çıkardığı sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin bir sonucu veya ürünü olarak görülebilir. Covid-19’a yüklenen önem de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Süratli bir biçimde yaşanan küresel değişim ve dönüşümü bir yandan yavaşlatan hatta sekteye uğratan bu salgın, diğer yandan bir ölçüde değişimi ve evrilmeyi derinleştiren bir nitelik taşımaktadır.

Covid-19 Sonrası: Çözüm Yine Küresel

Epidemiler ve bulaşıcı hastalıklar döneminde veya sonrasında makro düzeyde ekonomik daralmalar, ticaretin kesintiye uğraması, yavaşlaması ve hacminin küçülmesi, verimlilik kayıpları, etkilenen bölgelerde şirket faaliyetlerinin durma noktasına gelmesi gibi çeşitli sorunlar gündeme gelmektedir. Günümüz dünyasında Covid-19 sürecinde söz konusu ekonomik ve ticarî sorunlar birebir yaşanmaktadır. Yine bu süreçlerde devletlerin güvenlik ve toplum sağlığı sebebiyle olağan dışı tedbirler aldığı, hak ve özgürlükleri belli konularda kısıtladığı, ulusal sınırlarını kapadığı, kamusal harcamaların miktarını artırdığı, özellikle küçük ve orta işletmelere sağladığı destekleri artırdığı dolayısıyla ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesinin ortaya çıktığı veya var olan etkisinin yoğunlaştığı görülmektedir. Esasen tüm dünyada etkisini gösteren ve küresel bir pandemiye dönüşen bu türden bir salgın karşısında iktisadî, ticarî, siyasi ve beşerî hayatta ortaya çıkan sorunlar, kısıtlamalar, tedbirler veya uygulamalar son derece doğal bir sonuçtur. Salgının gücünü kaybetmesi ve ortadan kalkmasıyla birlikte tüm alanlarda normalleşme süreçlerinin başlayacağı da muhakkaktır.

Tüm bunlara karşın neredeyse her konuda “küresel salgını sonrası hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” türünden söylemler sıklıkla duyulmaktadır. En kısa ifadeyle, hiçbir gerçek veriye dayanmayan, somut kaynağı olmayan böylesine kesin yargılar tehlikelidir. Bu söy-

lemler yaşanan sürece ve sonrasına katkı sağlamakdan ziyade salgının neden olduğu kaygı ve korku ortamını hararetlendirmekte ya da bunu geleceğe taşımakta, toplumların ruhsal sağlığı üzerinde salgının neden olabileceği olumsuz etkileri artırmakta veya kalıcı hâle getirmektedir.

Elbette yaşanan pandemi süreci bağlamında bir takım tespitlerde bulunmak, eksikleri belirlemek, yapılan hataları görmek ve bunların neticesinde geleceğe yönelik bireysel, ulusal veya uluslararası düzeyde dersler çıkarmak, önerilerde ve tavsiyelerde bulunmak, öngörüler geliştirmek mümkündür. Bunun ötesinde ileri sürülenler gerçeklikten uzaktır ve hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Bu noktada, yaşanan küresel salgının insanoğluna tüm yaşamsal konularda ne anlattığı, neleri öğrettiği veya hangi dersleri verdiği hususlarında şunları dile getirmek mümkündür:

- Salgın sürecinde kendi sağlığımızı korumamız ve devam ettirebilmemiz için başkalarının sağlığı ve varlığını korumamız gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, çevre ve halk sağlığı konuları gündeme oturmaya ve yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Son yıllarda kişisel sağlığın korunması konusuna daha çok önem verilmişken salgın türü hastalıklarla mücadelede halk sağlığının korunmasının da bir o kadar önemli kendini hatırlatmıştır. Bu nedenle toplumsal sağlığın sorunlarının ciddi ekonomik sorunları beraberinde getirebileceğinin görülmesi tüm ülkelerde ve küresel düzeyde sağlık hizmetlerinin ve sistemlerinin sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Yine bu çerçevede salgın hastalıklarının saptanması ve tanınması kolaylaşması küresel ve ulusal hastalık sürveyans programlarına ve laboratuvar hizmetlerine yatırım yapılması ve desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ülkelerin sorumluluğu önleme, test ve tedavi imkanları sağlama, hastalığın tedavisi için etkili yöntem geliştirme ve önleyici aşı elde etme amaçlı klinik araştırmalara kaynak aktarma ve bunları organize etme biçiminde belirginleşmektedir.
- Bu süreçte çevre ve doğayı koruyarak geleceğe taşımanın insan yaşamının devamlılığı açısından son derece önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hayat kalitesinin ve sürdürülebilir bir ekonomik refahın ancak çevre ve doğaya, tüm canlılara tanıdığımız yaşam imkânıyla mümkün olduğu görülmüştür. Bunu iki şekilde kendini ifade etmiştir. Öncelikle koronavirüse neden olan şeyin kanatlı canlıların doğal yaşam çevresini bozma neticesinde oluştuğu anlaşılmıştır. Diğer yandan salgın hastalık süresince insanoğlunun yaşadığı ev mahkûmiyeti çevrenin kendini yenilemesine olanak tanımış ve bu değişim tüm insanların gözü önünde olmuştur. Los Angeles kentinde kırk yılın en temiz havası görülmüş, New York'ta karbon monoksit emisyonlarının %50 oranında azaldığı bildirilmiştir. Venedik şehrinin su kanalları kristal beyaz rengine dönüşürken içinde denizanalarının yüzdüğü tespit edilmiştir. Dünyanın en kirli havasına sahip Delhi'de gökyüzü gündüz masmavi olduğu, gece ise yıldızlarla parladığı görülmüştür.

- Yine insan, hayvan ve çevre sağlığı bağlamında zoonotik hastalıkların uluslararası ticaret ve ekonomi üzerine oluşturduğu olumsuz küresel etkiler gündeme oturmuştur. Bu çerçevede insan, hayvan ve çevrenin optimal sağlığı ile yerel, ülkesel ve küresel olarak çalışan değişik disiplinlerin işbirliğinin gerekliliği önem kazanmıştır.⁹ Son yıllarda Avrupa Birliği ve ABD'nin girişimleri neticesinde geliştirilen "Tek Dünya Tek Sağlık" yaklaşımı değer kazanacaktır.
- Modern dünyanın egemen ekonomi ve üretim anlayışının temelini oluşturan tüketim odaklılık ve ihtiyaçların sınırsızlığı düşüncesinin sürdürülebilir olmadığı açıkça görülebilir bir hâl almıştır. İnsanoğlunun tükettiği mutlu olacağı ve refahın ekonomik zenginlikle ölçülebileceği fikri, sınırsız ve önü alınmaz bir üretime dolayısıyla çevrenin ve doğal kaynakların son derece aşırı kullanılmasına yol açmıştır. Gelineen noktada, çevre ve doğal kaynaklardan ortaya çıkan sorunların küresel boyutta sonuçlar doğurduğu ve buna ek olarak insan refahının sağlıklı bir doğal ve sosyal çevrede mümkün olacağı daha kabul edilebilir bir duruma gelmiştir. Dolayısıyla üretim ve tüketim alışkanlıklarında değişime gitme ihtiyacıyla birlikte daha sürdürülebilir bir ekonominin nasıl kurulacağı ve işletileceği soru önem kazanmaktadır.
- İnsanoğlu modernleşme ile birlikte mümkün olan en yüksek seviyede üretme çabası içine girerken en yoğun savaş verdiği olgu zamandı. Onu maddî varlığa ve güce dönüştürmek için sürekli olarak yönetmeye ve kontrol altına almaya çalışmıştır. Özellikle son yirmi yılda dünya zamanla yarışına oldukça ağırlık vermiş, hatta onun ötesine geçmeye çalışan bir anlayışı bürünmüştür. Ancak küresel boyutuyla yaşadığı salgın sürecinde insanlığın en büyük keşfi zamanın kendisinin rakibi değil dostu olduğudur. Onu kendi hâline bırakmak gerektiğini bu bağlamda sabırlı olmanın ve bazı hallerde durup beklemek gerektiğinin farkına varmıştır. Hatta yaşamın akışını ve dünyanın dönüşünü hızlandırmaya değil yavaşlatmaya çalışmanın kendisinin varlığı için daha hayırlı olabileceğini düşünmeye başlamıştır.
- Kentleşme hem modern dünyanın hem de küreselleşmenin en temel unsuru olmuştur. Sanayileşme ile başlayan kentleşmenin küresel sermayeye yön veren dünya kentlerine evrildiği günümüzde kentler yoğun nüfuslarıyla, sundukları tüketim imkanlarıyla, üretim kabiliyetleriyle, ticaret hacimleriyle insanoğlunun vazgeçilmez yaşam alanları hâline gelmiştir. Ancak son yıllarda artan sınır ötesi göçler ve terör saldırıları nedeniyle kentsel hayata yönelik güvenlik kaygıları artmıştır. Yaşanan salgın ise kentlerin nüfus yoğunluğuna, yabancılara, sağlık hizmetlerinin yeterliliğine ve sonuçta güvenliğine ilişkin kaygıları bir kat daha artırmıştır. Sonuç olarak kentlerin daha sağlıklı ve güvenli olabilmesi, daha yaşanabilir olması, içme suyu ve besin kaynaklarına ulaşımında yeterli altyapıya ve kapasiteye sahip olması konuları sorgulanacak duruma gelmiştir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeye bağlı olarak ortaya çıkan akıllı kent yaklaşımı salgın benzeri toplumsal hastalıklarla mü-

9 Türk Tabipleri Birliği ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin "Tek Dünya Tek Sağlık" Ortak Deklarasyonu, https://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=6691bf7c-9232-11e7-b66d-1540034f819c

cadele konusunda erken uyarı veya yüz tanıma sistemleri gibi uygulamalarla daha kabul edilebilir bir seviyeye geçecektir.

- Bilgi ve iletişim teknolojilerinde son yirmi yılda yaşanan büyük gelişme mesafelerin önemini azaltırken fiziksel değil zihinsel olarak üretim ve çalışma hayatına katılımın yeterli olduğu sektörlerde esnek veya alternatif çalışma koşullarının dile getirilmesine yol açmıştır. Ancak devletin de içinde yer aldığı işverenler tarafından bu türden bir uygulama hayata geçme veya yaygınlaşma imkânı bulamamıştır. Müşteriye ulaşma ve hizmet sunma konusunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanları seferber eden işletmeler ve kamu yönetimi çalışanları için bu hususta çok niyetli görünmemektedir. Elbette Covid-19 salgını zorunlu bir durum yaratması nedeniyle şu an mümkün olan hizmetlerin (eğitim, bankacılık, sigorta, finansman, avukatlık vb.) uzaktan sağlandığı ve çalışanların kendi ev ortamlarında bu hizmetleri sundukları bilinmektedir. Salgın sonrası söz konusu bu uygulamaların devam edeceği ve kalıcı hâle geleceği bir muammadır. Esasen konu uluslar açısından çalışma hayatının yeniden düzenlemesine ilişkin bir zihniyet meselesi olacağı ve sadece kendi başına ele alınmayacağı açıktır. İnsan emeğinin fiziksel bir aktivite sonunda karşılığının verilmesinin mümkün olduğunu düşünen ilkel bakış açısı egemen olduğu sürece değişen sadece kullanılan teknolojinin niteliği olacaktır.

Sonuç

Covid-19 salgını ve dünyanın yaşadığı pandemi bunalımı hızla küreselleşen post-modern 21. yüzyıl dünyasının bir sorunudur. Dolayısıyla bu salgın var olduğu dünyanın kendi ekonomik, toplumsal, kentsel, kültürel, siyasal vd. şartları içinde değerlendirilmelidir. Diğer bir anlatımla, salgına çözüm üretecek ve sonrasında değişime öncülük edecek, yeniden düzenleme ve organize etmeye yön verecek olan içinde yaşadığımız dünyanın sahip olduğu imkanlar ve bize sunduğu şartlar olacaktır. Özetle, sonu gelen veya sorgulanacak olan küreselleşme değil, sanayileşme kökenli modernite anlayışının iktisadi zihniyeti, üretim ve tüketim alışkanlıkları, uluslararası siyasal örgütleri, neden olduğu eşitsizlikler ve ayrımcılıklar ve diğer benzerleridir.

Sonuç olarak, hem bu salgınla hem de bundan sonra ortaya çıkabilecek sorunlarla mücadele edebilmek, yaşanabilir bir dünyaya ulaşmak ve onu sürdürülebilir kılmak için uzlaşma, katılım ve hoşgörü kültürü içinde küresel işbirliğini sağlamak gereklidir. Küreselleştirme değil küreselleşme kültürünü egemen kılmak dünya insanı için daha makul bir yol olarak görünmektedir.